

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESAS TIESNESIS

Jura Alunāna iela 1, Rīga, LV 1010

Tālrunis: 67830735, 67210274 Fakss: 67830770
e-mail: tiesa@satv.tiesa.gov.lv

Satversmes tiesas tiesneša

Artūra Kuča

ATSEVIŠĶĀS DOMAS

Rīgā 2019. gada 18. decembrī

lietā Nr. 2019-01-01

**„Par Civillikuma 163. panta ceturtais daļas 1. punkta atbilstību Latvijas
Republikas Satversmes 96. un 110. pantam”**

1. Satversmes tiesa 2019. gada 5. decembrī pieņēma spriedumu lietā Nr. 2019-01-01 „Par Civillikuma 163. panta ceturtais daļas 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. un 110. pantam” (turpmāk – Spriedums), izbeidza tiesvedību lietā daļā par Civillikuma 163. panta ceturtais daļas 1. punkta, ciktāl tas nosaka absolūtu aizliegumu attiecībā uz personām, kas iesniedz pieteikumu otra laulātā bērna adopcijai, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam un atzina Civillikuma 163. panta ceturtais daļas 1. punktu, ciktāl tas nosaka absolūtu aizliegumu attiecībā uz personām, kas iesniedz pieteikumu otra laulātā bērna adopcijai, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 110. pantam.

Lieta tika ierosināta pēc Augstākās tiesas pieteikuma.

2. Piekrītu secinājumam, ka apstrīdētā norma, ciktāl tā nosaka absolūtu aizliegumu attiecībā uz personām, kas iesniedz pieteikumu otra laulātā bērna adopcijai, nav atbilstoša Satversmes 110. pantam.

Nepiekrītu Spriedumā secinātajam, ka apstrīdētā norma nerada personai Satversmes 96. pantā noteikto tiesību aizskārumu.

Mans viedoklis ir balstīts uz turpmāk norādītajiem argumentiem. Argumentējot savu viedokli, izmantošu Spriedumā lietotos saīsinājumus.

3. Sprieduma 16.3.1. punktā secināts, ka apstrīdētā norma nerada personai Satversmes 96. pantā ietverto tiesību uz privātās dzīves neaizskārumu aizskārumu. Šāds secinājums neatbilst Satversmes tiesas judikatūrai un tiesību doktrīnā paustajiem viedokļiem.

3.1. Satversmes tiesas judikatūrā atzīts, ka Satversmes 96. pantā garantētās tiesības uz privātās dzīves neaizskārumu ietver sevī arī tiesības uz ģimenes dzīves neaizskārumu. Šī atziņa pamatota galvenokārt ar diviem argumentiem. Pirmkārt, jēdziens „privātā dzīve” nereti tiek lietots kā plašāks apzīmējums, kas ietver arī ģimenes dzīvi, mājokļa un korespondences neaizskārumu. Otrkārt, tiesību zinātnē ir atzīts, ka tiesības uz privāto dzīvi, tiesības uz ģimenes dzīvi, tiesības uz mājokļa neaizskārumu un tiesības uz korespondences neaizskārumu nav iespējams precīzi norobežot (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-42-01 8. punktu*).

Tāpat Satversmes tiesa norādījusi, ka no Satversmes 96. pantā ietvertajām tiesībām uz privāto un ģimenes dzīvi izriet ne tikai valsts pienākums atturēties no iejaukšanās privātajā dzīvē, bet arī valsts pienākums veikt šo tiesību nodrošināšanai nepieciešamās darbības (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 2. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-07-0103 11. punktu*).

Kā norādīts Sprieduma 16.3.1. punktā, adopcijas rezultātā tiek radītas ģimenes tiesiskās attiecības. Apstrīdētā norma noteic, ka personas, kas iepriekš sodītas par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, nedrīkst būt par adoptētājiem. Tādējādi apstrīdētā norma ietekmē minēto personu tiesības veidot ģimenes tiesiskās attiecības. Ja persona, kas iepriekš sodīta par šāda noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, vēlas adoptēt sava laulātā bērnu, ar kuru tā ilgstoši dzīvojuši kopā, apstrīdētā norma liedz tiesiski nostiprināt jau faktiski pastāvošas ģimenes attiecības. Tādējādi tiek ierobežotas šo personu tiesības uz privāto un ģimenes dzīvi,

kas noteiktas arī Satversmes 96. pantā. Līdz ar to nevaru piekrist Spriedumā secinātajam, ka apstrīdētā norma nerada Satversmes 96. panta aizskārumu.

3.2. Tiesības uz ģimenes dzīvi *expressis verbis* ir nostiprinātas Satversmes 110. pantā. Taču tas nenozīmē, ka šīs tiesības nav ietvertas arī Satversmes 96. pantā. Vienas un tās pašas tiesības var aizsargāt vairāki Satversmes panti (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-42-01 8. punktu*).

Satversmes 96. un 110. pantā ietverto tiesību uz ģimenes aizsardzību saturs nav identisks. Satversmes 96. pantā ietvertā ģimenes dzīves aizsardzība ir viens no privātās dzīves elementiem, bet Satversmes 110. pantā noteiktajām tiesībām uz ģimenes dzīves aizsardzību piemīt gan pilsonisko un politisko, gan sociālo tiesību raksturs (*sk.: Danovskis E., Ruķers M., Lībiņa-Egnere I. 96. panta komentārs. Grām.: Balodis R. (zin. red.) Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 238. lpp.*). Satversmes 110. pants aptver gan pilsoniskās un politiskās, gan sociālās un ekonomiskās tiesības attiecībā uz laulību, ģimeni, vecākiem un bērniem. Satversmes 96. pantā noteiktās tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību pārklājas ar Satversmes 110. pantā noteiktajām tiesībām, ciktāl tās attiecas uz pilsoniskajām tiesībām uz ģimenes dzīves aizsardzību, kas izriet no Cilvēktiesību konvencijas 8. panta un Pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 23. panta (*sk.: Dupate K., Reine I. 110. panta komentārs. Grām.: Balodis R. (zin. red.) Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 591. un 609. lpp.*).

Aplūkojot Satversmes VIII nodaļas izstrādes dokumentus, redzams, ka Satversmes 110. pants vairāk saistīts ar sociālajām un ekonomiskajām tiesībām. Piemēram, vairākos Saeimas Latvijas Republikas Satversmes otrās daļas projekta – par cilvēktiesībām – izstrādes komisijas Satversmes pamattiesību nodaļas projektos šobrīd Satversmes 96. pantā nostiprinātās tiesības uz privāto dzīvi ietvertas apakšnodaļā “Personiskās tiesības”, savukārt šobrīd Satversmes 110. pantā noteiktās tiesības iekļautas apakšnodaļā “Sociālās tiesības” vai “Ekonomiskās, sociālās un kultūras tiesības” (*sk., piemēram, Latvijas Republikas Saeimas Latvijas Republikas Satversmes otrās daļas projekta – par cilvēktiesībām – izstrādes komisijas 1997. gada 14. aprīļa sēdes protokolu Nr. 6 un 1997. gada 28. aprīļa sēdes protokolu Nr. 8*).

Tieslietu ministrija iesniedza Ministru kabinetam ministriju priekšlikumus par Satversmes pamattiesību daļas projektu. Tieslietu ministrija ierosināja Satversmes 96. pantā *expressis verbis* iekļaut arī tiesības uz ģimenes dzīvi, savukārt 110. pantā neminēt laulības un ģimeni, bet gan norādīt, ka ikvienam ir tiesības uz sociālo aizsardzību. Labklājības ministrija rosinājusi šo pantu izteikt vēl kodolīgāk: “Ikkatram sociālā riska gadījumā ir tiesības uz sociālās drošības sistēmas aizsardzību” (*sk. Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas 1997. gada 14. jūlija vēstuli Valsts kancelejai “Par Satversmes otrās daļas projektu “Par cilvēktiesībām”*”).

Satversmes pamattiesību nodaļas izstrādes komisija izskatīja arī Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūta priekšlikumus. Institūts norādīja, ka personas tiesības stāties laulībā aizsargātas ar tiesībām uz privāto dzīvi, kas jau nostiprinātas Satversmes 96. pantā. Savukārt Satversmes 110. pants nosakot valsts pienākumu radīt sociālos apstākļus ģimeņu atbalstīšanai un bērnu tiesību ievērošanai, tādēļ nepieciešams to precizēt (*sk., piemēram, Latvijas Republikas Saeimas Latvijas Republikas Satversmes otrās daļas projekta – par cilvēktiesībām – izstrādes komisijas 1997. gada 29. septembra sēdes protokolu Nr. 18*).

Tādējādi secināms, ka sākotnēji likumdevējs vēlējies pilsoniskās tiesības uz ģimenes dzīvi nostiprināt Satversmes 96. pantā, bet sociālās un ekonomiskās tiesības – 110. pantā. Ir attīstījusies gan pamattiesību izpratne tiesību doktrīnā, gan to piemērošana, un tagad Satversmes 110. pants aizsargā arī pilsoniskās tiesības uz ģimenes dzīvi, taču tas nenozīmē, ka šīs tiesības neaizsargā Satversmes 96. pants.

Līdz ar to apstrīdētā norma skar Satversmes 96. pantā ietvertās tiesības uz privāto un ģimenes dzīvi.

4. Sprieduma 16.3.1. punktā norādīts: Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka no Cilvēktiesību konvencijas 8. panta neizriet personas tiesības adoptēt bērnu. Es šim secinājumam vispārīgi pievienojos, tomēr uzskatu, ka jānošķir divas situācijas, uz kurām šis secinājums attiecināms atšķirīgi.

Piekrītu, ka Cilvēktiesību konvencijas 8. pants neaizsargā personu tiesības radīt ģimeni no jauna, tostarp adoptējot bērnu. Taču tiesības uz ģimenes dzīvi aizsargā jau izveidojušos ģimeni (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2002. gada 22. februāra*

sprieduma lietā „Frette v. France”, pieteikums Nr. 36515/97, 32. punktu). Līdz ar to situācijā, kāda ir jāizskata arī Pieteikuma iesniedzējai, persona, lūdzot atļauju adoptēt bērnu, vēlas tiesiski nostiprināt jau faktiski pastāvošas ģimenes attiecības. Valsts bauda zināmu rīcības brīvību indivīdu un sabiedrības interešu līdzsvarošanā. Tomēr, kā norādīts arī Sprieduma 16.3.2. punktā, gadījumos, kad starp ģimeni un bērnu jau radušās ģimeniskas saites, valstij ir pozitīvs pienākums rīkoties tā, lai stiprinātu šīs saites, un izveidot tādas tiesību aizsardzības mehānismus, kas nodrošinātu bērna integrāciju ģimenē (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 28. jūnija sprieduma lietā „Wagner and J.M.W.L. v. Luxembourg”, pieteikums Nr. 76240/01, 118. un 119. punktu).*

Tādējādi, kaut arī Cilvēktiesību konvencijas 8. pants nerada personai tiesības uz adopciju, valstij tas rada pozitīvu pienākumu aizsargāt jau pastāvošas ģimenes saites.

5. Satversmes 96. pantā noteiktās personu tiesības nav absolūtas, un tās saskaņā ar Satversmes 116. pantu var ierobežot, ja ierobežojums ir noteikts ar likumu, tam ir leģitīms mērķis un tas ir samērīgs (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 2. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-07-0103 11. punktu).*

Lietā nav strīda par to, ka apstrīdētā norma noteikta ar likumu. Tam piekrīt arī Pieteikuma iesniedzēja. Pievienojos arī Sprieduma 19.1. punktā secinātajam, ka apstrīdētās normas leģitīmais mērķis ir bērnu tiesību aizsardzība.

Spriedumā analizēta apstrīdētās normas atbilstība samērīguma principam Satversmes 110. panta kontekstā. Satversmes tiesas secinājumi par apstrīdētās normas samērīgumu piemērojami arī tad, kad šīs normas samērīgums tiek vērtēts Satversmes 96. panta kontekstā. Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais absolūtais aizliegums attiecībā uz personām, kas iesniedz pieteikumu otra laulātā bērna adopcijai, ir piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai un likumdevējs ir pamatojis tā nepieciešamību, taču leģitīmo mērķi ir iespējams sasniegt ar alternatīviem līdzekļiem, paredzot izņēmumus no absolūtā aizlieguma.

Tādējādi apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 96. pantā ietvertajām tiesībām uz privāto un ģimenes dzīvi.

Līdz ar to Civillikuma 163. panta ceturtās daļas 1. punkts, ciktāl tas nosaka absolūtu aizliegumu attiecībā uz personām, kas iesniedz pieteikumu otra laulātā bērna adopcijai, ir atzīstams par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam.

Artūrs Kučs